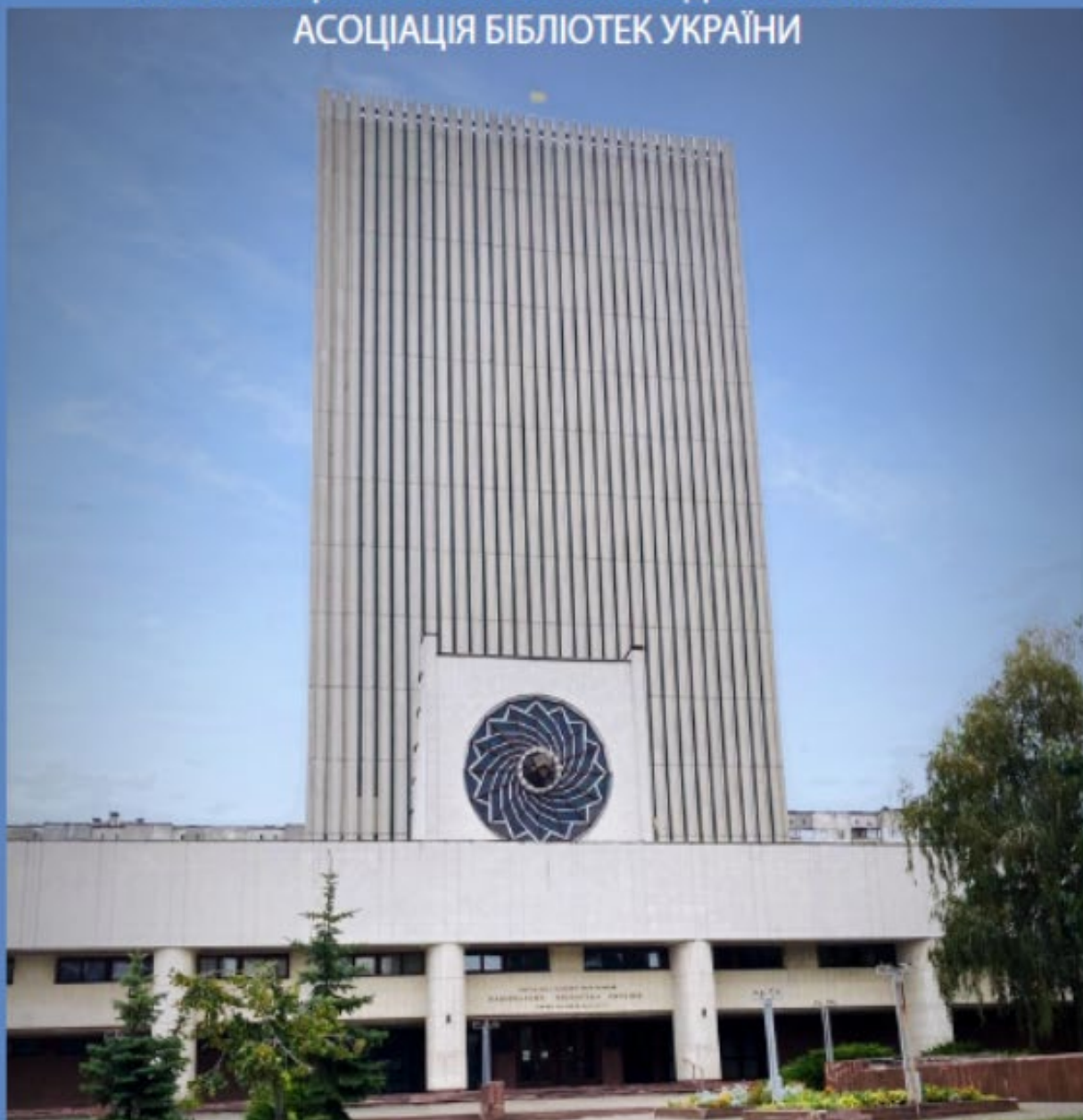

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНА РАДА НАН УКРАЇНИ
АСОЦІАЦІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА. НАУКА. КОМУНІКАЦІЯ.
ПРІОРИТЕТИ СЬОГОДЕННЯ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали міжнародної наукової конференції
(Київ, 1–3 жовтня 2025 р.)

Том 1

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНА РАДА НАН УКРАЇНИ
АСОЦІАЦІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ**

БІБЛІОТЕКА. НАУКА. КОМУНІКАЦІЯ.

**ПРІОРИТЕТИ СЬОГОДЕННЯ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

**Матеріали Міжнародної наукової конференції
(Київ, 1–3 жовтня 2025 р.)**

Том 1

КИЇВ 2025

The ethical aspect of artificial intelligence in libraries: visions and discourses of the german-speaking world

The ethical aspect of using artificial intelligence in libraries has been studied. International approaches to artificial intelligence ethics were analysed, in particular UNESCO recommendations and the views of experts from German-speaking countries. Key ethical principles were outlined, including data protection, transparency and non-discrimination. The role of libraries in implementing reliable and socially oriented technological solutions was defined.

Keywords: libraries, ethical aspect, machine ethics, artificial intelligence, AI.

Бірюкова Ірина Олександрівна,
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5026-6948>,
генеральна директорка Одеської національної наукової бібліотеки,
Одеса, Україна
e-mail: bibliowave@ukr.net

Бібліотека як точка опори наукової спільноти в часи випробувань: з досвіду роботи Одеської національної наукової бібліотеки

Висвітлено вплив воєнного стану на діяльність Одеської національної наукової бібліотеки. Проаналізовано шляхи адаптації бібліотеки до викликів війни, наведено статистику розвитку фондів і обслуговування користувачів. Охарактеризовано зміст та інтенсивність науково-комунікативних заходів, що сприяють підтримці науки та професійному розвитку. *Ключові слова:* бібліотека, війна, бібліотечний ресурс, бібліотечний сервіс, бібліотечний менеджмент, наукова спільнота, сервіси бібліотек, Одеська національна наукова бібліотека.

Серед ключових викликів, з якими стикнулася наукова спільнота через руйнівні наслідки війни, – вимушена трансформація науково-інформаційної інфраструктури. Щоденна небезпека спричинила відтік кадрів, поглибила матеріальні труднощі інституцій науки, освіти та культури, ускладнила функціонування наукових спільнот в Україні. Станом на 01.08.2025 пошкоджено або зруйновано щонайменше 1400 будівель наукових установ України, кількість пошкоджених або знищених бібліотек коливається приблизно від 784 до понад 1000, втрачено мільйони примірників бібліотечного фонду. Бібліотеки стоять і перед такими значними викликами, як вимушене обмеження повноти доступу дослідників до ресурсів і послуг бібліотек, або внутрішніх організаційних проблем, що спонукають їх активно адаптуватися до нових реалій.

В умовах воєнного стану Одеська національна наукова бібліотека (даіЛ ОННБ) продовжує займати важливе місце у науково-інформаційній інфраструктурі Південного регіону України. Колектив книгозбірні, спираючись на дієву підтримку Органу управління (Міністерство культури та стратегічних комунікацій України), інших органів державної влади та місцевого самоврядування, українських і зарубіжних партнерів, зберігає та розвиває ключові функції бібліотеки, що мають

значення як для забезпечення стійкості української наукової спільноти, так і для поглиблення її міжнародної співпраці: збереження, захист та популяризація культурної спадщини та культурних цінностей українського народу, здійснення культурної, освітньої, інформаційної, науково-дослідної, методичної діяльності як соціокультурного та науково-методичного центру загальнодержавного значення; забезпечення реалізації прав громадян, зокрема й науковців, на бібліотечне обслуговування, зокрема у віддаленому режимі; безпека життя персоналу та відвідувачів тощо.

ОННБ є одним з провідних державних бібліотечних закладів, на неї покладено функції формування та збереження Державного бібліотечного фонду України, а також функції універсального депозитарію Півдня України. Найвідповідальнішим завданням для колективу є захист об'єктів культурної спадщини та убезпечення фонду, а це – понад 5,5 млн українських і зарубіжних документів 131 мовою, зокрема рідкісних видань і рукописів. Попри війну, поповнення фонду, зокрема документами, що мають наукову цінність і використовуються для наукових досліджень, підготовки публікацій, навчального процесу та культурно-просвітницької роботи та ін., триває, хоча й зазнає серйозних ускладнень через зменшення обсягу книговидавання, порушення вимог законодавства щодо доставляння обов'язкового примірника тощо. Основними джерелами надходження є обов'язковий примірник документів, дарунки від організацій, приватних осіб та благодійних фондів, український та міжнародний документообмін з 40 партнерами у 25 країнах тощо. Необхідно зауважити, що обов'язковий примірник нині є основним джерелом формування фонду ОННБ, він становить близько 60% від загального обсягу документних надходжень, і на цей час є незамінним ресурсом, що забезпечує повноту формування фонду українських документів, зокрема і вкрай необхідних наукових видань.

Таблиця 1

Динаміка поповнення фонду ОННБ у 2021–2025 рр.

Рік	2021	2022	2023	2024	2025 (I півріччя)
Документи					
Загальна кількість документів	41132	21266	21613	15284	9762
У т.ч. документів обов'язкового примірника	22035	8276	9053	8908	6205
питома вага	53,5%	38,9%	41,8%	58,2%	63,5%
З них обов'язкового наукового примірника	14430	3661	4319	3573	2300
питома вага	35%	17,2%	19,9%	23,4%	23,5%

Як відповідь на виклики повномасштабного російського вторгнення, для запобігання втратам інформації в умовах бойових дій, а також для максимально оперативного і якісного забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки стрімко зросла кількість оцифрованих в ОННБ документів (у 2022–2024 рр. оцифровано понад 1,1 млн сторінок документів для страхового фонду, що становить 82% від усього наявного оцифрованого документного масиву). Постійно поповнюються повнотекстова база даних публікацій українських, зокрема одеських, та районних ЗМІ, поєднаних у тематичні колекції (863 959 записів станом на 01.01.2025), та інші електронні

ресурси ОННБ, доступні локально або онлайн (вебпортал odnb.odessa.ua, онлайн-ресурс «Старовинна гравюра – культурна спадщина України» (odnb.odessa.ua/gravures), цифрова колекція «Скарби України» (odnb.odessa.ua/rarities), тематичні цифрові колекції «Одеські хронописи: свідки історії на шпальтах грецькомовної періодики початку ХХ століття» та «Книги грецькою мовою, надруковані в Одесі», «Праці ОННБ» та інші).

Систему обслуговування також адаптовано до умов війни: у період з квітня по грудень 2022 р. поетапно відновлено спроможність відділів надавати послуги, не завдаючи додаткової загрози безпеці документних фондів та її відвідувачам і персоналу, активно застосовується дистантне обслуговування, облаштовано укриття для персоналу та відвідувачів на 100–150 осіб, посилено безпекові заходи тощо.

Вжиті заходи дозволили не знизити актуальність послуг бібліотеки для відвідувачів ОННБ, які попри війну продовжують наукові пошуки. Так, аналіз показників користувацької активності в 2022–2025 рр. свідчить, що порівняно з 2021 р. кількість зареєстрованих у ЄРК науковців після незначного спаду в 2022 р. зросла більш ніж вдвічі (з 777 до 1676 в 2024 р.), разом з цим показник відвідуваності досі лишається нижчим (з 32 743/7,4% в 2021 р. до 35 394/5,3% в 2024 р.) при незначному, але стійкому зростанні показника документовидачі (з 26 521/19,7% в 2021 р. до 37 047/23,9% в 2024 р.).

Фахівці структурних підрозділів бібліотеки продовжують здійснювати інформаційний та аналітичний супровід наукових досліджень, формування довідкових та оглядових матеріалів для дослідників. Протягом 2022 – першого півріччя 2025 рр. підготовлено та видано 18 науково-допоміжних та рекомендаційних бібліографічних посібників, матеріалів науково-практичних конференцій, каталогів виставок тощо. ОННБ також виступає активним науково-комунікативним майданчиком: у період 2022 – першого півріччя 2025 рр. успішно проведено 20 міжнародних, загальнодержавних, регіональних та локальних науково-комунікаційних заходів, спрямованих на інтеграцію України в європейський та світовий інформаційно-культурний та науковий простір, захист та примноження культурних здобутків українського народу, залучення до цінностей національної та світової культури, популяризацію книги і читання тощо. Найзначущими з них є щорічні всеукраїнські науково-практичні конференції з міжнародною участю «ОдесаБібліоСаміт», «Пам'ятки писемності та культури: вивчення, збереження, популяризація» та тематичні конференції в рамках кроссекторального проєкту «Україна: історія, культура, ідентичність».

Таким чином, Одеська національна наукова бібліотека, попри загрози та виклики війни, бере активну участь у посиленні науково-інформаційної інфраструктури для забезпечення безперервності наукової діяльності й задоволення потреб наукової спільноти України. Колектив ОННБ забезпечує не лише локальний, а й міжнародний доступ науковців до джерел інформації і знань, дбаючи водночас про розвиток документних фондів (традиційного та цифрового), адаптацію системи обслуговування в умовах викликів воєнного часу, впровадження нових виробничих технологічних рішень та кадрову стійкість, розвиток міжнародної співпраці тощо. Разом з колегами з інших провідних книгозбірень держави ми практичними зусиллями підвищуємо гарантії сталості передачі знань, інформаційного суверенітету та розвитку української науки навіть у найскладніших умовах, підтверджуючи значущість бібліотек

для суспільства і майбутнього України. яке потребує не просто сховищ книг, а дієвих точок опори, які адаптуються до сучасних викликів, підтримують розвиток науки і культури в моменти криз, зберігають національну пам'ять і сприяють відновленню країни.

Iryna Biriukova,
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5026-6948>,
General Director,
Odesa National Scientific Library,
Odesa, Ukraine
e-mail: bibliowave@ukr.net

The library as a pillar of the scholarly community in times of challenge: experience of the Odesa national scientific library

The article highlights the impact of martial law on the activities of Odesa National Scientific Library. Ways in which the library has adapted to the challenges of war are analyzed, and statistics on the development of collections and user services are provided. The content and intensity of scientific and communication events that contribute to the support of science and professional development are described.

Keywords: library, war, library resources, library services, library management, scientific community, library operations, Odesa National Scientific Library.

Василенко Ольга Миколаївна,
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1235-1452>,
кандидатка історичних наук,
директорка Інституту бібліотекознавства,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна
e-mail: vasylenko@nbuv.gov.ua

Наукове дослідження в контексті міжнародної взаємодії

Розглянуто питання співпраці національних бібліотек на рівні міжнародного співробітництва щодо можливостей реалізації наукових досліджень, зокрема впровадження штучного інтелекту в бібліотеках. У контексті розгляду зарубіжних та вітчизняних публікацій висвітлені основні напрями дослідження, впровадження та використання інтелектуальних технологій, а також наявні обмеження щодо їх інтенсивної інтеграції у бібліотечну практику. *Ключові слова:* інноваційні технології, штучний інтелект у бібліотечній діяльності, наукова бібліотека; міжнародна співпраця; наукова діяльність міжбібліотечна комунікація.

Підґрунтям інноваційних перетворень у сфері бібліотечно-інформаційної діяльності є результати науково-прикладних досліджень, їх реалізація в практичній діяльності окремих бібліотек, а також різноаспектна міжбібліотечна професійна комунікація з обміну новітніми розробками та практиками, зокрема й на міжнародному рівні. Тож впоратися із викликами, які диктує бібліотечній спільноті глобальний наступ цифровізації в усіх сферах соціально-економічного життя суспільства